

Research Article

ಕನಕದಾಸರ “ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ”ಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾನತೆ, ವರ್ಗಸಂಘರ್ಷ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯ ಚಿಂತನೆ

ಡಾ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಕೆ.ಎನ್.

ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ, ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗ, ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ - ೫೬೨೧೦೧

ಸಾರಲೇಖ:

ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಭಕ್ತಿ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಕವಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತಕ, ವೈಚಾರಿಕ ಕವಿ ಮತ್ತು ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕ ಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಭೆಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕತೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಪೂರೈಸುವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ಮೇಲು-ಕೀಳು, ಮೂಢನಂಬಿಕೆ, ಕಂದಾಚಾರ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳಂತಹ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ ಕನಕದಾಸರ ಸಾಮಾಜಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ರೂಪಕಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಗಿ ಮತ್ತು ಭತ್ತಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಘರ್ಷವು ಕೇವಲ ಎರಡು ಧಾನ್ಯಗಳ ನಡುವಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ವಾದವಲ್ಲ. ಅದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದ್ದ ಮೇಲು-ಕೀಳು, ಶ್ರೀಮಂತ-ಬಡ, ಉನ್ನತ-ಅಧಮ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರ-ಅಧೀನತೆಯ ಸಂಬಂಧಗಳ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಭತ್ತವು ತನ್ನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಬಳಕೆ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಕೇಂದ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಬಂಧದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ, ರಾಗಿ ತನ್ನ ಉಪಯುಕ್ತತೆ, ದುಡಿಯುವ ಜನರ ಬದುಕಿನೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಕ್ಷಾಮಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಿಂತ ಜೀವನೋಪಯೋಗಿತ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ‘ಶೂದ್ರಾನ್ನ’ ಎಂಬ ಭತ್ತದ ಅವಹೇಳನಕಾರಿ ಮಾತು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ರಾಗಿ ನೀಡುವ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಜಾತಿ-ವರ್ಗದ ಅಸಮಾನತೆಯ ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಬಯಲಿಗೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ರಾಮನ ತೀರ್ಪಿನ ಮೂಲಕ ಕವಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನದ ಪರ್ಯಾಯ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಲೇಖನವು ‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ ಯ ಕಥಾಹಂದರ, ರೂಪಕ, ಧಾನ್ಯಗಳ ಸಂಭಾಷಣೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘರ್ಷ, ಜಾತಿ-ವರ್ಗ ವಿಮರ್ಶೆ, ದುಡಿಯುವ ವರ್ಗದ ಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವ, ಕ್ಷಾಮಕಾಲದ ರಾಗಿಯ ಮಹತ್ವ, ರಾಮನ ನ್ಯಾಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯದ ಸರ್ವಕಾಲಿಕ ಪ್ರಸ್ತುತತೆಯನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಮುಖ ಪದಗಳು: ಕನಕದಾಸರು, ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ರಾಗಿ, ಭತ್ತ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾನತೆ, ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ವರ್ಗಸಂಘರ್ಷ, ಮಾನವೀಯತೆ, ವಿಡಂಬನೆ, ರೂಪಕ ಕಾವ್ಯ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ. ಜನಪರ ಚಿಂತನೆ, ದುಡಿಯುವ ವರ್ಗ, ವೈಚಾರಿಕತೆ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ:

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವು ಭಕ್ತಿ ಚಳುವಳಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನೂ ಬೆಳೆಸಿದ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಕನಕದಾಸರು ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕೀರ್ತನಕಾರರಲ್ಲ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸಮಾನತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ ಚಿಂತಕರೂ

ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರ ಮೇಲಿನ ಭಕ್ತಿ ಇದ್ದರೂ ಆ ಭಕ್ತಿ ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿನ ಅನ್ಯಾಯಗಳತ್ತಲೂ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿ-ವರ್ಗದ ಮೇಲು-ಕೀಳು, ಮನುಷ್ಯನ ಅಹಂಕಾರ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಂದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆಯ ವಿರುದ್ಧದ ದ್ವನಿ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ನೀಡಲಾದ ಮೂಲಪಠ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ವಿಕತೆ, ವೈಚಾರಿಕತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಮರ್ಶೆ ಮತ್ತು ವಿಡಂಬನೆಯ ಅಂಶಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಕನಕದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರತಿಭೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಮುಖ 'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ'. ಇದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ರಾಗಿ ಮತ್ತು ಭತ್ತಗಳ ನಡುವೆ ಯಾರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕಥೆಯ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕವಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ-ಕನಿಷ್ಠದ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೂಲಪಠ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು "ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ವಿಡಂಬನಾ ಕಾವ್ಯ" ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಗಿ ಮತ್ತು ಭತ್ತಗಳ ಜಗಳಕ್ಕೆ ರಾಮನು ನ್ಯಾಯತೀರ್ಪು ನೀಡುವ ಕಥಾಹಂದರ ಇದರ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಭತ್ತವನ್ನು ಉನ್ನತ ವರ್ಗಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಮತ್ತು ರಾಗಿಯನ್ನು ಕೆಳವರ್ಗಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದಾದ ರೂಪಕದ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಪಠ್ಯವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಕಾವ್ಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಕವಿ ತನ್ನ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಚಾರವನ್ನು ನೇರ ಉಪದೇಶದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಧಾನ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಾನವೀಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜದ ಒಳಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭತ್ತವು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ರಾಗಿ ತನ್ನ ಬದುಕುಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಾದದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು, ರಾಜಸಭೆ, ಬಡವರು, ಶ್ರೀಮಂತರು, ರೋಗಿಗಳು, ಬಾಣಂತಿಯರು ಮತ್ತು ಕ್ಷಾಮಪೀಡಿತ ಜನರು ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಸಾಮಾಜಿಕ ವಲಯಗಳು ರೂಪಕವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ 'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ' ಒಂದು ಧಾನ್ಯಕಥೆಯಾಗಿ ಆರಂಭಗೊಂಡು ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಕಾವ್ಯವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ'ಯ ಕಥೆಯೊಳಗೆ ರಾಮಾಯಣದ ಕಥಾ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ನಂತರ ರಾಮನು ಸೀತೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಹನುಮಂತ, ವಿಭೀಷಣ ಮುಂತಾದವರೊಂದಿಗೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಮರಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಮುನಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಔತಣವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರಗಳನ್ನು ರಾಮನ ಪರಿವಾರದವರು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಹನುಮಂತನು ಆಹಾರ ರುಚಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಮೂಲವಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕು ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಈ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದದ್ದು ಯಾವುದು?" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ.

ಧಾನ್ಯಗಳ ಪೈಕಿ ರಾಗಿ, ಭತ್ತ, ಗೋಧಿ, ಜೋಳ, ಕಂಬು, ಸಾಮೆ, ನವಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಒಂದೊಂದು ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗೌತಮ ಮುನಿಯು ರಾಗಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧಾನ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಭತ್ತಕ್ಕೆ ಕೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಭತ್ತವು ತನ್ನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ

ರಾಗಿಯನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸನ್ನಿವೇಶವೇ ಕಾವ್ಯದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ವೇದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಭತ್ತದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಹಂಕಾರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ರಾಗಿಯನ್ನು ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ:

“ಎನೆಲವೊ ನರೆದಲೆಗೆ ನೀನು
ಸಮಾನನೇ ಎನಗಿಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನು
ದಾನವಾಂತಕ ಬಲ್ಲನಿಬ್ಬರ ಹೆಚ್ಚು ಕುಂದುಗಳ
ಜಾನಕೀಪತಿ ಸನಿಹದಲಿ ಕುಲ
ಹೀನ ನೀನಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಸುಡು ಮತಿ
ಹೀನ ನೀನೆಂದೆನುತ ಖತಿಯಲಿ ಬೈದು ಭಂಗಿಸಿದ”

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಕುಲಹೀನ’, ‘ಅಪ್ರತಿಷ್ಠೆ’, ‘ಮತಿಹೀನ’ ಎಂಬ ಪದಗಳ ಬಳಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಭತ್ತವು ರಾಗಿಯ ಆಹಾರಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಅದರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕಾಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅದರ ನಿಜವಾದ ಗುಣದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಬದಲು ಜನ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಂಗ್ಯಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ಯ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಾಧನ ರೂಪಕ. ಧಾನ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕೃಷಿ ಉತ್ಪನ್ನಗಳಲ್ಲ. ಅವು ವಿಭಿನ್ನ ಸಾಮಾಜಿಕ ವರ್ಗಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಭತ್ತವು ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವರ್ಗದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೆ ರಾಗಿ ದುಡಿಯುವ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಜೀವನದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಕನಕದಾಸರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಕೆಳವರ್ಗದವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೀಯಾಳಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭತ್ತ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪನಯನ, ವ್ರತ, ಯಜ್ಞ-ಯಾಗ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ, ನೈವೇದ್ಯ ಮತ್ತು ಅರಮನೆಯ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಅದು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ:

“ಕ್ಷಿತಿಮರರುಪನಯನದಲಿ
ಸುವ್ರತ ಸುಭೋಜನ ಪರಮ ಮಂತ್ರಾ
ಕ್ಷತೆಗಳಲಿ ಶುಭಶೋಭನದಲಾರತಿಗೆ ಹಿರಿಯರಲಿ
ಕ್ರತುಗಳೆಡೆಯೊಳಗರಮನೆಯಲಿ
ಪ್ರತಿದಿನವು ರಂಜಿಸುತ ದೇವರಿ
ಗತಿಶಯದ ನೈವೇದ್ಯ ತಾನಹೆನೆಂದನಾ ವ್ರಿಹಿಗ”

ಇಲ್ಲಿ ಭತ್ತ ತನ್ನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗದ ಮೂಲಕವಲ್ಲ, ಆಚರಣೆ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರದ ಸಂಬಂಧದ ಮೂಲಕ ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವಿರುವುದರಿಂದ ತಾನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ

ಎಂದು ಅದು ಭಾವಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಿಡಂಬನೆಯ ಮೂಲಕ ಬಯಲಿಗೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ರಾಗಿಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ರಾಗಿ ಅರಮನೆಯ ಅಥವಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಆಹಾರವಲ್ಲ. ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಬದುಕಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾದ ಧಾನ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅಳೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಹಸಿವು, ಬಡತನ, ಬರ ಮತ್ತು ಕ್ಷಾಮದಂತಹ ಜೀವನದ ನೈಜ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಕಾವ್ಯದ ಸಾಮಾಜಿಕ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ.

‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ಯಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ನೇರವಾಗಿ ಮತ್ತು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಪ್ರಮುಖ ಸಂದರ್ಭ ಭತ್ತವು ರಾಗಿಯನ್ನು ‘ಶೂದ್ರಾನ್ನ’ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಭಾಗ. ಭತ್ತ ಹೇಳುತ್ತದೆ:

“ಲೋಕದಲಧಿಕ ಭೋಜನವಿದೆಂ

ದಾಕೆವಾಳರು ಬುಧರು ಜರೆದು ನಿ

ರಾಕರಿಸಿ ಬಿಡಲಂತು ನೀ ಶೂದ್ರಾನ್ನವಾದೆಯಲ”

ಇದು ಕೇವಲ ಆಹಾರದ ಕುರಿತ ಅಪಹಾಸ್ಯವಲ್ಲ. ‘ಶೂದ್ರಾನ್ನ’ ಎಂಬ ಪದದ ಮೂಲಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶ್ರೇಣೀಕರಣದ ಭಾಷೆ ಧಾನ್ಯಗಳ ವಾದದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಆಹಾರವನ್ನು ‘ಉನ್ನತ’ ಅಥವಾ ‘ಕೀಳು’ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಮನೋಭಾವವು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ‘ಉನ್ನತ’ ಮತ್ತು ‘ಕೀಳು’ ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸುವ ಮನೋಭಾವದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಕನಕದಾಸರು ಜಾತಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮನುಷ್ಯನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭತ್ತದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ‘ಕುಲಹೀನತೆ’ಯ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಗಮನಾರ್ಹ. ರಾಗಿಯ ಗುಣವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವ ಬದಲು ಅದರ ‘ಕುಲ’ವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದು ಸಮಾಜದ ಜಾತಿಕೇಂದ್ರಿತ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಗುಣ, ಶ್ರಮ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಗಿಂತ ಅವನ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ ಅಥವಾ ಜಾತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಧಾನ್ಯಗಳ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ವ್ಯಂಗ್ಯಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತನೆ ಅವರ ಇತರ ಕೀರ್ತನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. “ಕುಲಕುಲ ಕುಲವೆಂದು ಹೊಡೆದಾಡುವಿರಿ, ನಿಮ್ಮ ಕುಲದ ನೆಲೆಯನೇನಾದರು ಬಲ್ಲಿರಾ...” ಎಂಬ ಅವರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪ್ರಶ್ನಾತ್ಮಕ ಧ್ವನಿ ಜಾತಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮೂಲಪಠ್ಯ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಚಿಂತನೆ ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಭತ್ತ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಅದರ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ರಾಜಕಾರಣ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳು, ಅರಮನೆ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ, ನೈವೇದ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಅದು ತನ್ನ ಮಹತ್ವದ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಎತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಗೌರವ ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು ನಿಜವಾದ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯಿಂದಲೇನಾ? ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಕೇಂದ್ರಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಿರುವುದರಿಂದನಾ?

ಭತ್ತದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮಾನದಂಡ. ಆದರೆ ಕನಕದಾಸರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಜನರಿಗೆ ಯಾರು ನೆರವಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಹೆಚ್ಚು ಮುಖ್ಯ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ' ಮತ್ತು 'ಉಪಯುಕ್ತತೆ' ಎಂಬ ಎರಡು ಮೌಲ್ಯಗಳು ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗುತ್ತವೆ.

ಭತ್ತವು ರಾಗಿಯನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸುವಾಗ ಚಂದನ-ಒಣಕಾಷ್ಠ ಹಸು-ಕುರಿಹಾಲು, ಹನುಮಂತ-ಕಪಿ, ಗರುಡ-ಹದ್ದು, ಹಂಸ-ಕೊಕ್ಕರೆ, ಕೋಗಿಲೆ-ಕಾಗೆ ಮುಂತಾದ ಹೋಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತದೆ. ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ:

“ಪರಿಮಳದ ಚಂದನದ ತರುವಿಗೆ

ಸರಿಯೆ ಒಣಗಿದ ಕಾಷ್ಠ ಗೋವದು

ಕರೆದ ಹಾಲಿಗೆ ಕುರಿಯ ಹಾಲಂತರವೆ ಭಾವಿಸಲು...”

ಎಂಬ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಹೋಲಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಭತ್ತವು ತನ್ನನ್ನು 'ಉನ್ನತ' ಮತ್ತು ರಾಗಿಯನ್ನು 'ಕೀಳು' ಎಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಹಂಕಾರವೇ ಭತ್ತದ ದುರ್ಬಲತೆಯನ್ನು ಹೊರಹಾಕುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ತಾನೇ ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುವ ಬದಲು ಅದು ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ಕೀಳಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಾವ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವೆಂದರೆ ರಾಗಿ ಮೌನವಾಗಿ ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಪಾತ್ರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭತ್ತದ ಅವಹೇಳನಕ್ಕೆ ರಾಗಿ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಳವರ್ಗದ ಪ್ರತಿರೋಧದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ರಾಗಿಯು ಭತ್ತವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತರೊಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿರುವ ಧಾನ್ಯವೆಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಬಡವರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವ ಭತ್ತದ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಗಿಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ:

“ಬಲ್ಲಿದರು ಬರೆ ಬಡವರಲಿ ನಿ

ನ್ನಲ್ಲಿಯುಂಟು ಉಪೇಕ್ಷೆ ನಮ್ಮಲಿ

ಸಲ್ಲದೀ ಪರಿ ಪಕ್ಷಪಾತವದಿಲ್ಲ.”

ಇದು ಕಾವ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೇಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ರಾಗಿ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮೂಲಕ ಅಲ್ಲ, ಸಮಾನತೆಯ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮಂತ-ಬಡ ಎಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವುದೇ ತನ್ನ ಗುಣ ಎಂದು ಅದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ರಾಗಿ ಮಾನವೀಯ ಸಮಾನತೆಯ ರೂಪಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿ ಒಂದು ಪರ್ಯಾಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ನೀತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಅಧಿಕಾರದ ಕೇಂದ್ರಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಹತ್ತಿರವಿದೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಬಾರದು. ಬದಲಾಗಿ ಅದು ಸಮಾಜದ ದುರ್ಬಲರನ್ನು ಎಷ್ಟು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಬೇಕು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ರಾಗಿ ಭತ್ತಕ್ಕಿಂತ ನೈತಿಕವಾಗಿ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ರಾಗಿಯ ಪ್ರತಿರೋಧದ ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಅಂಶ ಅದರ ಕ್ಷಾಮಕಾಲದ ಉಪಯುಕ್ತತೆ. ರಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ:

“ಮಳೆದೆಗೆದು ಬೆಳೆಯಡಗಿ ಕ್ಷಾಮದ

ವಿಲಯಕಾಲದೊಳನ್ನವಿಲ್ಲದೆ

ಅಳಿವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದರಿಸಿ ಸಲಹುವೆನು ಜಗವರಿಯೆ”

ಈ ಮಾತು ರಾಗಿಯ ನಿಜವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮಳೆ ಬಾರದಾಗ, ಬೆಳೆ ನಾಶವಾದಾಗ, ಆಹಾರದ ಕೊರತೆ ಉಂಟಾದಾಗ ಜನರ ಬದುಕನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಧಾನ್ಯವೇ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಇಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸರಳವಾದ ಆದರೆ ಆಳವಾದ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ: ಜೀವ ಉಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮೂಲ.

ಭತ್ತವು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ, ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನೈವೇದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಂಡರೆ ರಾಗಿ ಹಸಿದವನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತುಂಬುವ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಎರಡೂ ಧಾನ್ಯಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮಾನದಂಡಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಭತ್ತದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ರಾಗಿಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಜೀವನನಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಕನಕದಾಸರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತನೆಯ ಮೂಲಭೂತ ಲಕ್ಷಣ. ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದ ನೈಜ ಅಗತ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವವರ ಬದುಕಿನೊಂದಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿರುವ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ರಾಗಿಯನ್ನು ಕೆಳವರ್ಗದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಓದಿದಾಗ 'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ'ಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅರ್ಥ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ರಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಆಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಕೃಷಿಕ, ಕಾರ್ಮಿಕ, ಬಡವ ಮತ್ತು ಶ್ರಮಜೀವಿ ಸಮುದಾಯಗಳ ಬದುಕಿನ ರೂಪಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಜನರು ಸಮಾಜದ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಾಧಾರರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಕಡಿಮೆ. ಕನಕದಾಸರು ಇದೇ ವಿರೋಧಾಭಾಸವನ್ನು ರಾಗಿ-ಭತ್ತಗಳ ಸಂಘರ್ಷದಲ್ಲಿ ರೂಪಕಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಗಿ ಹೇಳುವ "ಬಡವ-ಬಲ್ಲಿದ"ರ ನಡುವಿನ ಭೇದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಮಾತು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ರಾಗಿ ತನ್ನ ಆಹಾರವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ರಾಗಿ ಸಮಾನತೆಯ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಭತ್ತದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಗಭೇದದ ಸೂಚನೆಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀಮಂತರು ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಸ್ಥರೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅದು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕನಕದಾಸರು ಆಹಾರದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶ್ರೇಣೀಕರಣದ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಆಹಾರ ಯಾರಿಗೆ ಲಭ್ಯ? ಯಾವ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಗೌರವ? ಯಾವ ಆಹಾರವನ್ನು 'ಉನ್ನತ' ಅಥವಾ 'ಕೀಳು' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ? ಇಂತಹ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕಾವ್ಯದೊಳಗೆ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಮೂಡುತ್ತವೆ.

ಭತ್ತ ಮತ್ತು ರಾಗಿಯ ನಡುವಿನ ಸಂಘರ್ಷ ತೀವ್ರಗೊಂಡಾಗ ರಾಮನು ತಕ್ಷಣ ತೀರ್ಪು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಆರು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಅವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ರಾಮನ ಮಾತು:

“ಪರಮ ಧಾನ್ಯದೊಳಿಬ್ಬರೇ ಇವರಿರಲಿ

ಸೆರೆಯೊಳಗಾರು ತಿಂಗಳು

ಹಿರಿದು-ಕಿರಿದೆಂಬಿವರ ಪೌರುಷವರಿಯಬಹುದಿನ್ನು”

ಈ ತೀರ್ಪಿನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಕೇವಲ ಮಾತಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ತೀರ್ಪು ನೀಡದೆ ವಾಸ್ತವ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಮೂಲಕ ಯಾರು ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಇದು ಕನಕದಾಸರ ವೈಚಾರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಬದುಕಿನ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಸಾಬೀತುಪಡಿಸಬೇಕು.

ಆರು ತಿಂಗಳ ನಂತರ ಭತ್ತವು ಸೊರಗಿ ಟೊಂಕ ಮುರಿದು ಬಿದ್ದರೆ, ರಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಕ್ಲೇಶಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗದೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಘಟನೆಯು ರೂಪಕದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಸಂಕಷ್ಟದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕುಸಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಜನಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಬೆಸೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನದ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತಾರೆ. ರಾಗಿಯ ಮಹತ್ವವು ಅದರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅದರ ಶಕ್ತಿ ಜನರ ಬದುಕಿನೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕವಿ ಸಮಾಜದ ಮೌಲ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವ ರಾಗಿಯೇ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಗೌರವವಲ್ಲ. ಅದರ ಹಿಂದೆ ದುಡಿಯುವ ಜನರಿಗೆ ನೀಡಿದ ಗೌರವವೂ ಇದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತ ಜನರ ಬದುಕನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವರ್ಗಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಸ್ಥಾನ ನೀಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕವಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ರಾಗಿ ದುಡಿಯುವ ವರ್ಗದ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಕೊಡುಗೆಯ ರೂಪಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕನಕದಾಸರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತನೆಯ ಈ ಅಂಶ ಅವರ ವಿಶಾಲ ಸಾಹಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯೊಂದಿಗೂ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಕೇವಲ ದೇವರ ಸ್ತುತಿಗೆ ಬಳಸದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ಯಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜದ ವರ್ಗರಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದು ಈ ವಿಶಾಲ ದೃಷ್ಟಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಕಾವ್ಯದ ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಪು ರಾಗಿಯ ಪರವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಅದು ಭತ್ತದ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲ. ರಾಮನು ರಾಗಿಯನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಘೋಷಿಸಿದ ನಂತರ ಭತ್ತವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಮಹತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಮನು ಭತ್ತವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ “ದೇವರಿಗೆ ಪರಮಾನ್ನ ನೀ. ಮನುಜಾವಳಿಗೆ ಪಕ್ಕಾನ್ನವೀತನು” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸಮಾನತೆಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ತೀರ್ಪು ಎಂದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದಲ್ಲ. ರಾಗಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯವಿದೆ. ಭತ್ತಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷ ಉಪಯೋಗವಿದೆ. ಇಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯ. ಆದರೆ ರಾಗಿಯ ಜೀವರಕ್ಷಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಗೌರವ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಅಂತ್ಯ ‘ಒಬ್ಬನು ಗೆದ್ದು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಸೋತ’ ಎಂಬ ಸರಳ ದ್ವಂದ್ವದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಅವರವರ ಮೌಲ್ಯವಿದೆ ಎಂಬ ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕನಕದಾಸರ ಮಾನವೀಯ ಚಿಂತನೆಯ ವಿಶೇಷತೆ.

ರಾಮನು ರಾಗಿಗೆ ತನ್ನ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ 'ರಾಘವ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ನೀಡುವ ಘಟನೆ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ: "ನರೆದಲೆಗೆ ನೀ ಬಾರೆನುತ ರಾಮನೃಪಾಲ ನೆರೆಮೆಚ್ಚಿ ಕರೆದು ಕೊಟ್ಟನು ತನ್ನ ನಾಮವ ಧರೆಗೆ 'ರಾಘವ'ನೆಂಬ ಪೆಸರಾ" ಎಂಬ ಭಾಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಗಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಗೌರವವು ಕೇವಲ 'ಉತ್ತಮ ಧಾನ್ಯ' ಎಂಬ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಮನ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಅದು ಸಂಬಂಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ರೂಪಕಾತ್ಮಕವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಳಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಮಾನ್ಯತೆ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಸಂಕೇತವೆಂದು ಓದಬಹುದು.

ಇದುವರೆಗೆ 'ಶೂದ್ರಾನ್ಯ' ಎಂದು ಅವಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಗಿ ಅಂತಿಮವಾಗಿ 'ರಾಘವ' ಎಂಬ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿವರ್ತನೆ ಕಾವ್ಯದ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಕೇಂದ್ರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜ ನೀಡಿದ ಕೀಳರಿಮೆಯ ಹೆಸರಿನ ಬದಲು ಗೌರವದ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪುನರ್‌ಸ್ಥಾಪನೆಯ ರೂಪಕವಾಗಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಾಮನು ರಾಗಿಯನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಘೋಷಿಸುವಾಗ ಅದರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರ ಗುಣ ಮತ್ತು ಜನೋಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ರಾಮನ ನ್ಯಾಯತೀರ್ಪು ಕನಕದಾಸರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧರ್ಮದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳ ಪಾಲನೆ ಅಲ್ಲ. ದುರ್ಬಲರ ಬದುಕನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ನೆರವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ವಸ್ತುಗಳ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅವುಗಳ ನೈಜ ಗುಣದಿಂದ ಗುರುತಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ 'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ'ಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ರಾಮನ ತೀರ್ಪು ಕೇವಲ ಧಾನ್ಯಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ತೀರ್ಪಲ್ಲ. ಅದು ಒಂದು ಪರ್ಯಾಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಘೋಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಕನಕದಾಸರನ್ನು ಕೇವಲ ಭಕ್ತಕವಿ ಎಂದು ನೋಡುವುದು ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ವಿಕತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಮರ್ಶೆ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. 'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ' ಈ ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ.

ಕನಕದಾಸರ ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಅವರು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ರಾಗಿ ಮತ್ತು ಭತ್ತ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಪರಿಚಿತವಾದ ಧಾನ್ಯಗಳು. ಇಂತಹ ಸರಳ ವಿಷಯದ ಮೂಲಕ ಕವಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ಸಂದೇಶ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಲುಪುವಂತಾಗಿದೆ.

ಕಾವ್ಯದ ಸಾಮಾಜಿಕ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲರ ಪರವಾದ ನೈತಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ಇದೆ. ರಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಡವರು ಮತ್ತು ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವವರ ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯದ ಹೊಸ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಮಾಜದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವವರ ಬದುಕಿಗೆ ನೆರವಾಗುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವೇ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಈ ನೈತಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಜನಪರ ಕವಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಆಹಾರ. ಹೀಗಾಗಿ ಅದರ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮೂಲಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಬದುಕಿಗೂ ಗೌರವ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಾವ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಾಧನೆ. ಭತ್ತವು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಆಚರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸಿದರೆ

ರಾಗಿ ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಬದುಕಿನ ಮೂಲಕ ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡರ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಮೌಲ್ಯನಿರ್ಣಯ ಅಡಗಿದೆ. ಅವರು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಿಂತ ಬದುಕನ್ನು, ಆಚರಣೆಗಿಂತ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಗುಣವನ್ನು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಬಂದ ಕೃತಿಯಾದರೂ ಅದರ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿವೆ. ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಅವಕಾಶಗಳ ಅಸಮಾನ ಹಂಚಿಕೆ ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ವಿಷಯಗಳಾಗಿವೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅವನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನದಿಂದ ಅಳೆಯುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಉದ್ಯೋಗಗಳು ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೇ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಗಿಯ ಪ್ರತೀಕ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ:

ಕನಕದಾಸರ ‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’ ಸಣ್ಣ ಕಥಾಹಂದರದೊಳಗೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಮಹತ್ವದ ರೂಪಕ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ. ರಾಗಿ ಮತ್ತು ಭತ್ತಗಳ ನಡುವಿನ ಜಗಳದ ಮೂಲಕ ಕವಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಮೇಲು-ಕೀಳುಗಳ ಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭತ್ತದ ಅಹಂಕಾರವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾದರೆ ರಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು, ಬಡವರು, ದಡಿಯವ ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವವರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಭತ್ತವು ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಉಪನಯನ, ವ್ರತ, ಯಜ್ಞ, ನೈವೇದ್ಯ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಅರಮನೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ರಾಗಿ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಜನರ ಬದುಕನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕ್ಷಾಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುವ ತನ್ನ ಗುಣವನ್ನು ಅದು ಮುಂದಿಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕನಕದಾಸರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಿಂತ ಜೀವನೋಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು, ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಗುಣವನ್ನು, ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ವಿಭಜನೆಯಿಗಿಂತ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭತ್ತವು ರಾಗಿಯನ್ನು ‘ಕುಲಹೀನ’, ‘ಅಪ್ರತಿಷ್ಠೆ’ ಮತ್ತು ‘ಶೂದ್ರಾನ್ನ’ ಎಂದು ಅವಮಾನಿಸುವುದು ಜಾತಿ ಆಧಾರಿತ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶ್ರೇಣೀಕರಣದ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ರಾಗಿ ನೀಡುವ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಕೆಳವರ್ಗದ ಆತ್ಮಗೌರವ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿರೋಧದ ಧ್ವನಿಯಾಗಿದೆ. “ಬಡವ-ಬಲ್ಲಿದ” ಎಂಬ ಭೇದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ರಾಗಿಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಜನಪರ ಚಿಂತನೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾಮನ ತೀರ್ಪು ಕಾವ್ಯದ ನೈತಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಮಾತಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲದೆ ಆರು ತಿಂಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಮೂಲಕ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಅನುಭವ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತವದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸೆರೆವಾಸದ ನಂತರ ರಾಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಭತ್ತ ಸೊರಗುತ್ತದೆ. ಈ ಘಟನೆ ರೂಪಕಾತ್ಮಕವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಕೃತಕ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗಿಂತ ಜನಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಬೆಸೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಂತಿಮವಾಗಿ ರಾಗಿಗೆ ‘ರಾಘವ’ ಎಂಬ ಗೌರವನಾಮ ದೊರೆಯುವುದು ಕಾವ್ಯದ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ 'ಶೂದ್ರಾನ್ಯ' ಎಂದು ಹೀಯಾಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅದೇ ರಾಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭತ್ತವನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸದೆ ಅದರ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ರಾಮನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಅಂತಿಮ ಸಂದೇಶ ಸಂಘರ್ಷದ ಮೂಲಕ ಸಮನ್ವಯದತ್ತ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ'ಯನ್ನು ಕೇವಲ ರಾಗಿ-ಭತ್ತಗಳ ಕಥೆಯಾಗಿ ಓದುವುದು ಅದರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವರ್ಗದ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಕಾವ್ಯ. ಇದು ದುಡಿಯುವ ಜನರ ಬದುಕಿಗೆ ಗೌರವ ನೀಡುವ ಕಾವ್ಯ. ಇದು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಬದಲು ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡುವ ಕಾವ್ಯ. ಇದು ಬಡವರು ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲರ ಪರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮಾನವೀಯ ಕಾವ್ಯ. ಜೊತೆಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ಮೇಲು-ಕೀಳು ಮನೋಭಾವವನ್ನು ವಿಡಂಬನೆಯ ಮೂಲಕ ಬಯಲಿಗೆಳೆಯುವ ವೈಚಾರಿಕ ಕಾವ್ಯವೂ ಹೌದು. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕನಕದಾಸರ 'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ' ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾನತೆ, ಮಾನವೀಯತೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯದ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ಪ್ರಸ್ತುತಿಯ ಕೃತಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು:

1. ಕನಕದಾಸರು, ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, (ಸಂ), ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ, ಡಿ.ವಿ.ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೧೭
2. ದಂಡಪ್ಪ, ಹೆಚ್. (ಸಂ.), ಕನಕಲೋಕ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಂತಕವಿ ಕನಕದಾಸ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನಾ ಕೇಂದ್ರ, ಬೆಂಗಳೂರು, 2016
3. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ, ಕಾ. ತ. (ಸಂ.), ಕನಕ ಓದು, ಕನಕ ಅರಿವು ಶಿಬಿರದ ಕೈಪಿಡಿ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಂತಕವಿ ಕನಕದಾಸ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನಾ ಕೇಂದ್ರ, ಬೆಂಗಳೂರು, 2016
4. ಕಾದೇವರಮಠ ಎಲ್.ಎಸ್., ಕನಕದಾಸರ ಬದುಕು ಬರಹ, ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗದಗ, ೧೯೮೯
5. ಮುಗಳಿ ರಂ.ಶ್ರೀ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೨೦೦೫
6. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಜಿ.ಎಸ್, (ಸಂ) ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಭಟನೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೯
7. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಎಚ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಡಿ.ವಿ.ಕೆ.ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೦೩

Citation: ಡಾ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಕೆ.ಎನ್. 2026. "ಕನಕದಾಸರ "ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ"ಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾನತೆ, ವರ್ಗಸಂಘರ್ಷ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯ ಚಿಂತನೆ". International Journal of Academic Research, 13(1): 202-211.

Copyright: © ಡಾ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಕೆ.ಎನ್. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.